

POŻYWIENIE (132) *sb n*

-enie (129), -enie (3).

o oraz pierwsze e jasne, końcowe e pochylone.

sg *N* pożywieni(e) (9). ◇ *G* pożywieniã (45); -ã (31), -(a) (15). ◇ *D* pożywieniu (27). ◇ *A* pożywienie (39); -é (5), -(e) (34). ◇ *I* pożywieniem (2); -em (1), -(e)m (1). ◇ *L* pożywieniu (8). ◇ *V* pożywieni(e) (1).

Składnia przydawki dopełniającej równoznacznej z dopełnieniem sprawcy: pożywienie od kogo (2).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVII(z Cn; XVIII) – XVIII w.

1. *W funkcji podstawowej* (111) :

1. *Żywność, pokarm; victus Murm, Mymer¹, BartBydg, Miech, Modrz; cibus PolAnt, Mącz; convictus, esca PolAnt; alimonia, alimonium, alimentum, annona, cibaria, commeatus, res frumentaria, utensilia, victualia Cn* (85) : *Murm* 157; *Mymer¹* 41v; brata iednego zoftawcie vmnie a wezmcyce pożywienie do domow walzych *HistJóz* C3v; profimy cye miły pánie iż by nas wyfluchał gdychmy tu przyiechały/ iż bychmy kupili pożywienie *HistJóz* D; nabrawszy na zwyerzeta pożywienia idzcyce do zyemye Chánaan *HistJóz* D4v, Cv, C2, C4; *BartBydg* 170; *FalZioł* V 30; W tym pienu chwali Prorok pana boga [...] ize ten pan żywi zwierz y ptałtwo/ iże ziemia rodzi pożywienie zwierzętam y ludziem *WróbŻółt* hh6v; *RejPs* 214; fámy się nałufzbie pańskieí o pożywienie trofzczemy/ abo prośné chleby chowamy *MurzNT* 46; *LubPs* ff *marg*; Ci też go [*baranka*] iedzą nieftoiąc/ [...] Ktorzy niedbálymi fá około rozmnożenia chwały Bożey/ ktorzy kościoły łupią y pożywienie wiernym flugom Bożym wydzierią *KrowObr* 186v, 149v *marg*, Ss4v; PChłá żimie miedzy pczóły/ do vlá polázłá/ Aby tám pożywienie/ wždy łobie znalázłá. *RejZwierz* 121; Oto dałem wam wśzytko żiele/ [...] y kázde drzewo ktore wypufzcza z siebie owoc drzewá rodzaynego/ áby wam były ku pożywieniu [*vobis erit in escam*]. *BibRadz Gen* 1/29, *Gen* 43/2, *Hab* 1/16; Cibum e flamma petere, Dla pożywienia wielką pracę podyąć/ dla brzuchá w ogień wliść. *Mącz* 295b, 133d; *HistRzym* 50; Prózno mrokiem ořtátnim przychodźiř: Nie záořiř ani pożywienia/ Niebędzieli z niebá wlpomożenia. *KochPs* 191, 155; *SkarŻyw* 346; Ieřli kto z řtanu y z rodzáiu y z nieřzczęřcia vbogi: bogáym być nie prágni/ ná mále y pożywieniu vbogim przeřtáiąc. *SkarKaz* 638a.

pożywienie komu (2): Stworzył [*Pan*] dobrowolnie rozliczne ziołá ku pożywieniu zwierzętom/ á zboża rozmaíte nápożytek człowieku *RejPs* 152; Druga [*ofiara*] była zá grzechy/ [...] thá řie też ná dwoie dzyeliłá/ iednę część palono/ druga řzłá ná pożywienie káplanom *BielKron* 38v.

pożywienie czyje [*w tym: pron poss* (5), *G pron* (2), *ai poss* (2)] (9): Ktora ziemia wywodźi trawę bydłethom/ á ziołka ku posłudze [!] ludzkiey [*Ps* 103/14]. (*koment.*) To ieř y żyto ná pożywienie ludzkie. *WróbŻółt* hh8; *RejPs* 163; *LubPs* cc6, ee6; *HistLan* B4v; Kto blizniemu odeymuie iego pożywienie/ zábija go *BudBib Eccli* 34/24; *KochPs* 211; Morowe powietrze y głod przed dwiemá láty opowiedział: o řzáránczách tákże/ iřz wiele ich przysć miáło/ á iřz w ludzkim pożywieniu nie wielką řzkodę vczynić miáły. *SkarŻyw* 30; Abyř ty nigdy o řwym pożywieniu zwátpić nie řmiał/ gdy co dla zbáwienia řwego czyniř/ á ná Bořkich řię rzeczách zábáwiř: pożywi ćię ten/ ktoryc chleb obiecał *SkarŻyw* 52, 496.

W *połączeniach szeregowych* (3): Nietrzymam í Pelagiany heretyki [...] który przez vczynki dobre/ [...] chcą bi nie iedno łami siebie chcą zbawić/ ale też y infze lvdzie/ ktorzy w grzechach łmiertelnych bez wiary vmieraią/ biorząc od nich pyeniądze pożywienie y ymienie a iednaiąc łobie więtfze potępienie. *SeklWyzn* b4v; dla tego go żowiem wńzechmogącym/ ze on ieft łam mocnym bogiem y nafzim oycem/ ze on nam dał dało y duſze y yne rzeczy dawa/ yako łą/ zdrowie/ pożywienie/ odzienie/ rofum y yne rzeczy ktore ku ciału y duſzy należą *SeklKat* N4; *GliczKsiąż* N5.

W *charakterystycznych połączeniach*: pożywienia (na)bywać (2), dostać, żądać; pożywienie gotować, kupić (4), (z)należć (2), odejmować, sprawić, wydzierać, wysługować sobie, wziąć, zarobić; pożywienie hojne, nędzne, niemale, pocziwe, słuszne, ubogie; obfitość pożywienia.

Zwroty: »(do)da(wa)ć pożywienie, na pożywienie, ku pożywieniu; ma być dano pożywienie; podan ku pożywieniu« = *suppeditare victum* *Modrz* [szyk zmienny] (14:1:1;1;1): y żywil ye y wńzytek dom oycy łwego dawaiąc im pożywienie *HistJóz* E2v; á gdy ye [*bydło*] przywiedli dał ym pożywienie przez on rok za konie za owce za woły y za ołły *HistJóz* E3, C3, E, E3 [3 r.]; Bo daleko lepiej ieft potroźlze mu [*dziecięciu*] dawać pożywienia/ niżli go iednym razem albo dwiema obetkać. *FalZioł* V 35v; *SeklKat* H3; Káznodziei Chryłtułowemu ma być dano pożywienie/ ktorego łwięty Páwel nie brał/ chociałz go mogł żądać y brąć. *Leop* 1.*Cor* 9 arg; Brátu twemu nie dá y pieniędzy ná lichwę/ áni pożywienia [*Non foenerabis ... usura cibi*]/ áni żadney rzeczy kthorą ná lichwę dawaią. *BibRadz Deut* 23/19, *Gen* 9/3; *HistRzym* 112; *BiałKat* 73v; *ModrzBaz* 48v; *KochPs* 211; ten który mi dał ty iárzynki ná pożywienie: y ten wam rokázauie/ ábyście roboty mey nie płowáli. *SkarŻyw* 453; *ArtKanc* M15v.

»mieć pożywienie (a. obfitość pożywienia)« = *victum reperire* *Miech* [szyk zmienny] (12): Ieden gwiazdarz w niebo pátrzał By przyłzłe rzeczy powiedział: Iżby przez takie matanie/ Miał wńdy nędzne pożywienie. *BierEz* L; A gdy niemiał z ludem niłkąd [...] pożywienia [*Et cum victualia obsessorebus etiam in longinquo defecissent*]/ iego lud dla głodu poczył przeciw iemu łzemrać. *MiechGlab* 56, 25; *KłosAlg* A4v; Stodoły/ gumná náłse łą pełne włfytkyego/ Ná włsem mamy obfitość pożywyenya łwego *LubPs* ee6; *Leop Act* 12/20; Tyrus przyłzedł ku wielkiemu vboftwu y nędzy/ tak że ledwy miał pożywienie. *HistRzym* 78, 67, 120; *WujJud* 240v; *KochPs* 149; *SkarŻyw* 291.

»pożywienia nabywać« (2): pan Bog łam włty łwemi Adámowi rołkazał/ áby robotą właińą/ yákoby rzemyłflem yákim chlebá y pożywyenya nábywał *GliczKsiąż* H; *HistRzym* [89]v.

»pożywienie pożerać« (1): oto ta lišicá pożywienie náłze pożera. *SkarŻyw* 496.

»pożywienia szukać, głędać« [szyk zmienny] (9:1): Orzeł podle morzá latał/ Pożywienia łobie łzukał *BierEz* M4; Człowiek niegdy w lešie chodząc/ Pożywienia łobie głędząc: Y podkał łie z mężem dzikim *BierEz* S3, N4v, O4, Rv; Wnoczy łobie [*sowa*] pożywienia łzuka. *FalZioł* IV 24b; *WróbŻołt* ii; *GliczKsiąż* N5; *LubPs* cc6; zániedbał [*zły syn*] łtárułzká w zefłzłych leciech iego/ Ze mułiał z inąd łzukać pożywienia łwego. *HistLan* B4v.

»żebrać pożywienia« (1): I niechay będzie dom iego łpułtołłfon/ á łierotámi áby zołtały dzieci iego⁸⁰ y wdową zóná iego/ biegiąc miedzy ludzmi á żebrząc pożywienia łwego. *RejPs* 163.

Wyrażenia: »niedostatek pożywienia« (1): Przeto też y płod dla niedołstatku pożywienia mułi precz. *FalZioł* V 30.

»trzeźwe [= *umiarkowane*] pożywienie« (1): Syodma regula podluk sżywątęgo byernata fżywątęfzczy yeft trzymacz thrzełzwe pozyuyeny *PatKaz III* 146v.

Szereg: »chleb i pożywienie« (2): *GliczKsiąż* H; gdyż [*Adam*] potem á robotą fwą chlebá y pożywienia nábywał *HistRzym* [89]v.

Przen (1) :

W połączeniu szeregowym (1): o Pánie Iezu Chryſte pokornie próżę: áby ten [...] Sákráment/ [...] był mi [...] przeciwko niebefpieczeńftwom ſwiátá tego vmocnieniem/ przewinienia mego odproſzeniem/ káłki twey wtwierdzeniem/ zdrowia me⁸⁰ porátowaniem/ męki twoiey wznowieniem/ mdłości moiey vtwardzeniem/ ná drodze pielgrzymowania mego pożywieniem. *LatHar* 226.

2. *Środki do życia, utrzymanie; vita PolAnt, Modrz; alimentum JanStat, Cn* (25) : *OpecŻyw* 13; pińmo y nauka bezpiecznego człowieka potrzebuie. bowiem kto ma nie iaką inną pieczęą, á zwálzczą o poćciwym pożywieniu, nie może nauce dofić wczynic *MiechGlab* *2v; *GliczKsiąż* G7v; [*Cyganie*] do ktorey kráginy przydą/ pilnie ſie mowy wczą dla pożywienia. *BielKron* 262; *BudBib Eccli* 4/1; Trzebá tedy przyzwyczáić ſię pocćciwem robotam: á to trzebá robić/ coby ſię ku pożywieniu przygodzić mogło. *ModrzBaz* 37, 2v; Miłuy dzieći/ ále Bogá y zbáwienie fwe więcey: iefli im pożywienia fprawiedliwie nábytego/ zoftáwić nie mozełz: zoftaw im w dobrym wychowaniu cnotę *SkarŻyw* 143, 596; ieden takim przemyfłem/ drugi owákim [*żywności sobie nabywa*] iednemu lekko przychodzi pożywienie/ drugiemu ciężey *KlonFlis* A4.

pożywienie czyje [*w tym: pron poss* (3), *G sb* (2)] (5): *LibLeg* 11/23; *KromRozm I* O4; Będziełzi też zbierał wino z winnice twoiey/ gron kthore zoftaná niecház [!]/ że ie zbiorą ſobie przychodziń firotá/ ábo wdowá ná fwe pożywienie [*in usus advenae*]. *Leop Deut* 24/21; oblekfy ná ſię grube odzienie fiedział przed kościołem Pánny Máriyey między drugimi vbogimi biorąc iáłmużnę tylko ku fwemu pożywieniu *HistRzym* 123v; *SarnStat* 897.

W połączeniach szeregowych (3): *KarnNap* F4v; a iednak podnieſiony ná wyfoką wiárę/ ná on głoś opuſcił wſzytko/ żonę/ ſięci/ rzemieſło / y máiętność/ pożywienie/ y nádzieię do wſzytkiego co iedno ſwiat ten obiecować może *SkarŻyw* 596; Ia/ pánie/ niechay mieſzkam w tym gniaździe oyczyftém/ A ty mię zdrowiem opátrz/ y ſumnieniem czyftém. Pożywieniem wćciwym/ ludzką życzliwoſcią *KochFr* 112.

Zwroty: »da(wa)ć pożywienie« = *reddere alimentum JanStat* [*szyk zmienny*] (3): Powynny wſiſczy poſpolicie dać złufne [*lege: ſłuſzne*] poziwienie/ á wychowanie flugám koſcielnym. *SeklKat* L3v; opuſcić rodzice w potrzebie/ y nie dąć im pożywienia dla tego ábyſ ráczyey dał do kościołá/ to niezbożna rzecz *WujNT* 151; *SarnStat* 897.

»nie mieć pożywienia« (2): Zadny thełz nyeprzyacziel krolia yego miłóſczy polſkiego nyema myecz zadnego myełcza any zadnego pozyvyeny nygdzyełz w náłzych zyemyach *LibLeg* 6/159, 6/78.

»[czym a. z czego] pożywienia ſzukać« (3): Macie tedy o to ſtáránie czynić/ áby miſtrzom ſłuſzne zapláty były náznáczony: ták/ żeby oni niemuſieli ſobie pożywienia tákimi ſpofoby ſzukać [*vitae necessaria quaerere*]/ ktoreby ich od náuk odrywáły. *ModrzBaz* 134; człek ieden/ ktory z błázeńftw pożywienia ſzukał/ przededrzwiami zmáłpą ftanáł/ y zágrał. *SkarŻyw* 497, 595.

»pożywienie wyrabiać« (2): [Maria] gdy do domu swego przyšla/ w vboſtwie mieſſkala/ pożywieniję rękoma wławnyma wyrabiała *OpecŻyw* 13, 35v.

Szereg: »obchod i pożywienie« (1): zaktorimibi kaſzdi spoddanich Czeſſarza ye⁸⁰ M. y naſzich teſz mogli bicz beſpyeczen a ſwego obchodv y poziwienia pewien czvdzich pol y ziemie niedotikayacz. *LibLeg* 11/23.

3. *Prawdopodobnie: Żywe stworzenie* (1) : Ani tak Gryfi lotni złotą ſwego chronią/ A Mrowki iádowite kruſzcw ſwoich bronią. Iáko ci z Zoraými fię ſieką Pigmeowie/ Y nád ſobą zwycięſtwa biorą/ y pogłowie. O pożywienie biedne/ czegoś kiedy ſmiało/ Y chudobą vboſtwo ſnadź nie dokázáło. *KmitaSpit* A2.

II. Rzeczownik od „pożywić” a. „pożywić się” (21) :

1. *Zjedzenie, posilenie (się)* (16) : *HistJóz* C4; Gorzſki teſz ſmak barzo zapala, dla tego rzeczy gorzkie zdrowſze łąku pożywieniu lecie niſzli zimie. *GlabGad* C6v; ktori [otrok, tj. chłopiec] zawſze przy prawey ſtronie boku ſie poczyna, przeto teſz ku oney ſtronie więcey ſie mleka zchadza ku pożywieniu. *GlabGad* D7; A tak pewna rzecz ieſt iż wiatr ieſt przednia przyczyna ku ſiwotowi, toſz zanim pokarm iako pomoc ku pożywieniu. *GlabGad* F5, D7; Tak morze naigrawa wielorib, gdy chce łąpać ryby ku pożywieniu *WróbŻółt* iiv; Nád to/ proſimy Chlebá Powſzedniego/ to ieſt/ rzeczy ku pożywieniu potrzebnych *KuczKat* 405; Czemuſz wam Bog roſkazał poſcić/ á nie ieſć zkázdego drzewá to co ſtworzone ieſt/ ku pożywieniu? *SkarŻyw* 260.

pożywienie czego (3): *SeklKat* Dv; gdy przerzekł Chleba naſzego: to przydál/ doſyć ci mám i nazbyt/ ku tego ciała pożywieniu/ ale cię proſzę o chleb łąki twoiei *MurzHist* I4v; *RejWiz* 3.

Wyrażenie: »pokarm (a. karmia), potrawa, żywność ku pożywieniu« (3:1:1): *HistJóz* D4v; przeto im [zębom] to natura dała takową czuyność aby ony mogły rozeznac potrawę ſłuſzną ku pożywieniu *GlabGad* C2v; Timſze teſz [noſem] oni [ptacy] karmiá ſprawuia ſobie ku pożywieniu, iako inſzy zębami *GlabGad* C4v; *SeklKat* Dv; *RejWiz* 3.

Szeregi: »pożywienie i posilenie« (1): a gdis teſz nam raczył ziednac ty pokarmy ku poziwieniu y poſſileniu ciała naſſe⁸⁰ proſimy twei ſwięthey miłóci day abyſmy ich w łącſze twoiey zmiernością weſdrowiu poziwali *SeklKat* Dv.

»pożywienie i zachowanie zdrowia« (1): Rozność pokarmow/ ktorego dnia co mamy ieſć tacſz nie ieſt w piſmie opiſana/ ſeby ieden pokarm (ktorego człowiek pożywa wedłvg potrzeby/ dziekwiacz panv bogv/ ſe mv gi raczył dać kv pożywieniv/ y zachowaniv zdrowia ſwego) był gorſzy albo grzeſznieifzy niſzli drvgi *SeklWyzn* Fv.

»pożywienie i zachowanie żywota« (1): Mogł ci Bog takiego człowieká ſtworzyć/ ſeby bez iedłá y pićia mógł być żyw/ ále chciał ſeby iáko inſzych rzeczy/ tak teſz iedłá y pićia do pożywienia á zachowania żywotá/ potrzebował [ad vitam ſuſtentandam indigum eſſe voluit]. *ModrzBaz* 52v.

2. *Zdobycie żywności* (5) : Czemu wſzelkie zwierzę nogami ſtępaiące ma paznocti, albo kopyta, albo im nieczo podobnego. Iednim to natura dała dla mocnieyſzego trzymania, [...] drugim dla poziwienia iako ptakom niektorim, takieſz y zwierzętom. *GlabGad* D4v; *RejWiz* 161v *marg*, Dd4.

pożywienie czego (1): [Pan stworzył] Noc ku pożywieniu dzikich zwierząt. Dzyeń ku robocye człowyeкови. *LubPs* X6 *marg*.

Szereg: »pożywienie i głodu uwiarowanie« (1): w którym [rzemiosłe] kto robić nie vmie/ do złego á niepodciwego lię żywotá póspolície/ dla pożywienia y głodu vwiarówánie/ vdáie. *SkarŻyw* 241.

Synonimy: **I.1.** jedło, jedza, jedzenie, karmia, pokarm, potrawa, strawa; **II.1.** jedzenie.

Cf **POŻYWIĆ, POŻYWIĆ SIĘ, POŻYWNOSĆ, ŻYWNOSĆ**

MN